

Mevlevîler'de **çelik** denilen, kol uzunluğunda, parmak kalınlığında bir sopa kullanılırdı. Ayrıca çileye giren Mevlevî derişleri çilehanede başlarını yaslamak için **müttekâ** veya **muîn** adlı bir değnek bulundurlardı. Anadolu'daki bazı Şîî grupların ise kızılbaşlığa giriş merasimlerinde ve dinî toplantılarında **tarîk** adını verdikleri ve yeşil kılıf içinde korudukları asâları vardır (Benekay, s. 120). İslâm-Türk edebiyatında Hz. Mûsâ'nın asâsı mucizelere sebep olması, diğer asâlar da uzunluğu, dayanak olması ve denge sağlaması gibi yönleriyle edebî unsur olarak kullanılmıştır.

Dayanak olarak kullanılan bazı asâların üzerine hikemî sözler, cirit sporunda kullanılan sopaların üzerine ise yiğitlik ifade eden manzumeler yazıldığı da olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-‘Arab, "‘avd" md.; *Müsned*, IV, 212, 221; VI, 28; Buhârî, "İdeyn", 14; Ferezdak, *Divân* (nşr. Boucher), Paris 1870, III, 154; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 235; İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîneti'l-münevvere* (nşr. Fehîm Muhammed Şeltût), Cidde 1399/1979, I, 140; Taberî, *Târîh* (de Goeje), II, 92; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, VII, 85; İbn Haldûn, *Mukaddime*, III, 708; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a‘şâ*, III, 270, 368; Abdülbâkî Nehâvendî, *Me‘âşir-i Rahîmî*, Kalkûta 1910, I, 125; Abel Remusat, *Foe Kouéki ou relation des royaumes bouddhiques*, Paris 1836, s. 93; C. Zeydan, *Medeniyet-i İslâmiyye*, I, 114; V, 246, 250; R. Dareste, *Etudes de l'histoire du droit*, Paris 1920, II, 1-11; J. G. Frazer, *Les Origines magiques de la royauté*, Paris 1920, s. 134; M. Fuad Köprülü, *Influence du Chamanisme turco-mongol sur les ordre mystiques musulmans*, İstanbul 1929; a.mlf., "Asâ", *İA*, I, 661-663; G. Demombynes, *Le Monde musulman et byzantin, Histoire du monde*, Paris 1931, VII/1, s. 220; D. Sidersky, *Les origines des légendes musulmanes dans le Coran et dans les vies des prophètes*, Paris 1933, s. 78 vd.; M. Rostovtzeff, *Tableaux de la vie antique*, Paris 1936, s. 38, 44; Pakalın, I, 91; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtibü'l-idâriyye*, I, 82-83; Yahya Benekay, *Yaşayan Alevilik*, İstanbul 1967, s. 120-124; Ed. Chavannes, "Notes additionnelles sur les Turcs occidentaux", *T'oung Pao*, 2. seri, V, Leiden 1904, s. 62; P. Pelliot, "Neuf notes sur des questions d'Asie Centrale", a.e., XXVI, Leiden 1928-29, s. 235; C. H. Becker, "Die Kanzel im Kultus des alten Islam", *Orientalische Studien T. Nöldeke gewidmet I*, Giessen 1906, s. 331-351; J. Jaworski, "Quelques remarques sur les Coutumes funéraires turques d'après les sources chinoises", *RO*, IV (1926), s. 255-265 (Remarques Complémentaires par W. Kotwicz, s. 261-266); A. J. Wensinck, "Aneze", *İA*, I, 433; G. C. Miles, "Anaza", *EI*² (İng.), I, 482; A. Jeffery, "Aşâ", *EI*² (İng.), I, 680; a.mlf. — İdâre, "Aşâ", *UDM*, XIII, 357-359.

M. FUAD KÖPRÜLÜ — ORHAN F. KÖPRÜLÜ

ASABE

(العصبه)

İslâm hukukunda miras bırakana doğrudan veya erkek vasıtasıyla bağlı bulunan mirasçılar için kullanılan fıkıh terimi.

Asabe âsıbın çoğuludur. Kelimenin kökünde "sarmak, kuşatmak" mânası vardır; kavgada veya savunma sırasında yakın akraba kişinin etrafını sardığı, onu korumaya çalıştığı için bunlara asabe denilmiştir. Kelime çoğul olmakla birlikte fıkıhta tek kişi için de kullanılır.

Asabe İslâm'dan önce, "baba tarafından gelen erkek akraba ve erkek çocuklar" anlamında kullanılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de asabe sınıfına giren mirasçılara ait hükümler vardır; ancak bu mirasçıları ifade etmek üzere asabe kelimesi kullanılmamış, baba, çocuk, kardeş gibi ifadelerle asabeye temas edilmiştir. Hz. Peygamber zamanından itibaren ise diyet ve miras alan muayyen yakınlar için kullanılmıştır (bk. Buhârî, "Ferâ'iz", 15; Müslim, "Ferâ'iz", 15; Dârimî, "Ferâ'iz", 28).

Fıkıh ve ferâiz kitaplarında asabe, "tek başına bulunduğu zaman mirasın tamamını, belli hisseli mirasçılarla beraber bulunduğu zaman onlardan arta kalanı alan mirasçı" şeklinde tarif edilmiştir. Asabe olma vasfı verâsetin en kuvvetli sebebi olarak telakki edilmiştir; çünkü bu vasfı taşıyan mirasçı tek başına kaldığı zaman bütün mirası alabilmektedir. Halbuki derece itibarıyla başta bulunan **ashâbü'l-ferâiz*** mirasçıları bu vasıflarıyla mirasın tamamını alamamaktadır. Asabenin mirasçı olması nassın (bk. en-Nisâ 4/11, 176) işaret ve delâleti yanında icmâ ile de sabittir.

İslâm hukukçuları asabeyi, ölü ile olan ilgisinin mahiyet ve nevine göre kısımlara ayırmışlardır.

A) Nesebiyye. Miras bırakana erkek vasıtasıyla ve kan (neseb) bağı ile bağlı bulunan asabedir. Oğul ve oğlun oğlu gibi kendileri de erkek olanlara **binefsihî**, oğul yanında bulunan kız gibi, erkek kardeşi sayesinde asabe olanlara **bigayrihî**, ölünün kızının yanında bulunan öz kız kardeşi gibi, belli şartlarda asabe olanlara **maa'l-gayr** asabe denir. Asabe ile ilgili âyetlerin birincisi (en-Nisâ 4/11), önce ölünün erkek ve kız çocuklarının ikili birli vâris olacaklarını ifade etmek,

sonra ana ve babasının belli paylarını bildirmek suretiyle nesebî asabe olan çocukların kalan mirası ikili birli alacaklarına, bu arada kızın da oğul ile beraber bulunduğu bigayrihî asabe olacağına işaret etmektedir. İkinci âyet (en-Nisâ 4/176) ise erkek ve kız kardeşlerin asabelik vasıflarına delâlet etmektedir. "Payları sahiplerine verin, geri kalan ise en yakın erkek vârise aittir" (Buhârî, "Ferâ'iz", 5; Müslim, "Ferâ'iz", 2) meâlindeki hadis de asabelik yoluyla vâris olma hükmünün sünnetteki kaynağını teşkil etmektedir. Ölünün kızı yanında öz veya baba bir kız kardeşinin asabe olması, hadislere ve sahâbe uygulamasına dayanmaktadır (bk. Buhârî, "Ferâ'iz", 12; Şevkânî, VI, 59 vd.). Neseb yoluyla asabe olan bu üç grubun her biri kendi arasında da kısımlara ayrılır.

1. **Binefsihî Asabe Olanlar**. Bunlar miras bırakanla akrabalık münasebeti (cihetü'l-karâbe) bakımından dörde ayrılır. a) Oğulluk ilişkisi ile bağlı olanlar: Oğullar, oğulların oğulları... b) Babalık ilişkisi ile bağlı olanlar: Baba, onun babası, onun babası... c) Kardeşlik ilişkisi ile bağlı olanlar: Erkek kardeşler, bunların erkek çocukları, çocukların erkek çocukları... d) Amcılık ilişkisi ile bağlı olanlar: Amcalar, bunların erkek çocukları... Binefsihî asabe olan bu dört çeşit akraba yukarıdaki sıraya göre vâris olurlar. Meselâ oğul varken baba -asabelik vasfı ile- vâris olamaz. Aynı sırada olanlar bir araya gelirse yakınlık derecesine bakılır; meselâ oğul varken torun vâris olamaz. Aynı derecede olanlar bir arada bulunursa akrabalık bağının kuvveti göz önüne alınır; öz olanlar bir yünden üvey olanlardan önce vâris olurlar.

2. **Bigayrihî Asabe Olanlar**. Bunlar yakınlık derecesi ve kuvveti bakımından eşit olan "birlikte erkek ve kadın" asabedir ve dört grupta toplanırlar. a) Ölünün oğlu ile beraber bulunan kızları. b) Oğlun oğlu veya bunun oğlu... ile beraber bulunan oğul kızları. Bu grupta kız torunun vâris olabilmesi başka türlü mümkün olmuyorsa, kendisinden daha aşağı derecede bulunan erkek torun ile de asabe olabilir. Meselâ oğlun kızı, oğlun oğlunun oğlu ile vâris olur. c) Öz erkek kardeş ile beraber bulunan öz kız kardeşler. d) Baba bir erkek kardeş ile birlikte bulunan baba bir kız kardeşler.

3. **Maa'l-gayr Asabe Olanlar**. Bunlar da iki grupta toplanmaktadır. a) Kızlar veya oğul kızları ile beraber bulunan öz

kız kardeşler. b) Yine kızlar veya oğul kızları ile beraber bulunan baba bir kız kardeşler. Meselâ miras bırakanın iki kızı, bir de öz kız kardeşi bulunduğunda, kızlar ashâbü'l-ferâizden olarak mirasın üçte ikisini eşit şekilde paylaşırlar; geriye kalan üçte bir hisse de maa'l-gayr asabe sıfatıyla öz kız kardeşin olur.

B) Sebebiyye. Bu kısma giren asabe, miras bırakan şahsa (ölüye) kan bağı ve nesep ile değil, âzat olma sebebiyle bağılı bulunmaktadır. Bu durumda köleyi âzat eden erkek veya kadın (mevlâ'), eski kölesinin nesebî asabe veya ashâbü'l-ferâiz nevinden vârislerinin bulunmaması halinde ona, sebebî asabelik ile vâris olmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Dârimî, "Ferâ'iz", 28; Buhârî, "Ferâ'iz", 5, 12, 15; Müslim, "Ferâ'iz", 2, 15; Serahsî, *el-Mebsûl*, XXIX, 138 vd.; Şevkânî, *Neylül-evâtâr*, VI, 59 vd.; Mahmud Esad Seydişehirî, *Ferâizü'l-ferâiz*, İstanbul 1326, s. 146-161; Bilmen, *Kamus*, IV, 535-546; Mustafa es-Sibâî-Abdurrahman es-Sâbûnî, *el-Ahvâlû's-şahşiyye*, Dimaşk 1970, s. 91-99.

HAYREDDİN KARAMAN

ASABİYET

(العصبية)

Aynı soydan gelenlerin veya bir başka sebeple aralarında

yakınlık bulunanların muhaliflere karşı birlikte hareket etmelerini sağlayan dayanışma duygusu.

Câhiliye döneminde, aralarında baba tarafından kan bağı bulunan akrabaların oluşturduğu topluluğa "asabe", bu topluluğun bütün fertlerini birbirine bağlayan ve herhangi bir dış tehlikeye karşı koymak veya saldırıda bulunmak söz konusu olduğunda bütün topluluk üyelerinin harekete geçmesini sağlayan birlik ve dayanışma ruhuna da "asabiyyet" denilmekteydi. Asabiyyet, esas itibarıyla soy (neseb) birliğinden kaynaklandığından, aynı soydan olanlar arasında organik yakınlık (kurbû'l-lahme قربة اللحم) arttıkça asabiyyet de güçlenir, buna karşılık bu yakınlık aileden başlayarak aşirete, kabileye doğru yayıldıkça asabiyyet de zayıflardı. Bu gerçek asabiyyet yanında bir de hükmi veya itibarî asabiyyet vardır ki bu kan bağına dayanmayıp herhangi bir akid, antlaşma, kefalet vb. uygulamalarla kurulan asabiyyettir. Bunlardan gerçek asabiyyet, modern sosyolojinin temel kavramlarından olan ve ırk birliğini aşarak vatan, tarih, kültür, ge-

lenek ve görenek gibi müştereklere dayanan milliyet fikrinden çok, yalnızca ırk birliğinden kaynaklanan kavmiyete benzemekte, ancak bugün anlaşıldığı manadaki ırkçılığa göre daha dar çerçeveli ve kabilevî bir karakter arz etmektedir.

Düzenli bir siyasî birlikten ve hukukî yapıdan mahrum olan Câhiliye döneminde, bir kabilenin veya kabileden bir kişinin başka kabile tarafından -hangi sebeple olursa olsun- tecavüze uğramasını önleyen veya herhangi bir tecavüzün vukuu halinde, bunun doğurduğu maddî ve mânevî zararın telâfisini sağlamaya sevkeden en önemli ve tesirli âmil asabiyyet kanunu idi. Saldırıya mâruz kalan tarafın kendi kabilesini yardıma çağırması (istigâse) halinde bütün kabilenin galeyana gelerek (hamiyye) bu çağrı uyarınca hareket etmesi asabiyyet kanununun kaçınılmaz bir gereği idi ki Câhiliye döneminde ardı arası kesilmeyen kabileler arası savaşların temelinde bu kanun vardı.

Asabiyyetin siyasî ve hukukî alanlardaki otorite boşluğunu doldurmak, mal, can ve ırz güvenliğini sağlamak gibi olumlu yönleri yanında aile, aşiret veya kabilenin, yahut benzer bir topluluğun hak ve menfaatlerine tecavüz etmek, onlara karşı şiddete başvurarak üstünlük sağlamak gibi olumsuz ve zararlı yönleri de vardı. Böyle bir asabiyyet anlayışı, Cündeb b. Anber b. Temîm'e isnat edilen (Meydânî, II, 334) bir şiirde, "İster zalim ister mazlum olsun kardeşine yardım et" şeklinde ifade edilmiş, zamanla Arap atasözleri arasına giren bu ifade, yazısız bir kanun olarak telakki edilmişti. Şair Asla' b. Abdullah'ın, "Kardeşim bir topluluğa karşı haksızlık yapınca ben ona yardım etmeyeceksem haksızlığa uğrayınca da yardım etmem" anlamına gelen beyti (Ebû'l-Mehâsin eş-Şeybî, I, 325), başka bir şairin, "Senin gerçek kardeşin seninle birlikte hareket eder; sen zalim olursan o da seninle birlikte zalim olur" mânasındaki beyti (Ebû'l-Hilâl el-Askerî, I, 58-59), Câhiliye dönemindeki asabiyyet anlayışının tipik ifadeleridir.

Kur'ân-ı Kerîm'de "asabiyye" kelimesi geçmemekle birlikte ona yakın bir anlam ifade eden "hamiyye" kelimesi mevcuttur (bk. el-Feth 48/26). Her ne şekilde olursa olsun bu zihniyetin temelini teşkil eden soy üstünlüğü, kabilecilik ve kavmiyet davalarının tümüyle reddedildiği (bk. et-Tekâsür 102/1-8), samimi

dindarlık ve ahlâkî hassasiyet demek olan takvâ dışında bir üstünlük sebebi görülmediği, gruplar arasında baş gösterebilecek çekişmeleri -asabiyyet gayretiyle daha da arttırmak yerine- öncelikle, adalet ve hakkaniyete dayanan uzlaşma yoluna gitme ve her durumda haksız tarafın karşısında olma vecibesinin getirildiği açıkça görülmektedir (bk. el-Hucurât 49/9-13). Âl-i İmrân sûresinin 103. âyetinde müslümanlara hep birlikte Allah'ın dinine (hablülillah) sarılmaları emredildikten sonra, Allah'ın -Câhiliye asabiyyetinden kaynaklanan- düşmanlıkları nasıl kardeşliğe dönüştürdüğü ve böylece onları bir ateş çukuruna düşmekten nasıl kurtardığı hatırlatılır. Başka bir âyette ise (bk. el-Mâide 5/2) kötülük ve düşmanlık istikametinde dayanışma yasaklanarak "iyilik ve takvâ üzerinde yardımlaşınız" emriyle dayanışmaya ahlâkî bir muhteva kazandırılmıştır.

Hadislerde hem asabiyyetin tarifi verilmiş, hem de asabiyyet davasının İslâm'ın ruhuna aykırı olduğu açıkça ortaya konulmuştur. Buna göre asabiyyet, bir kimsenin haksız olmasına rağmen kendi kavmine yardımçı olmasıdır (Ebû Dâvûd, "Edeb", 112). Cübeyr b. Mut'im'in rivayet ettiği ve Buhârî'nin *Şahih*'i dışındaki belli başlı hadis mecmualarında bazı varyantlarıyla yer alan aşağıdaki hadis, hem asabiyyetin Câhiliye dönemindeki muhtevasını göstermesi, hem de Peygamber'in asabiyyet temayüllerinin müslümanlar arasında yeniden baş göstermesinden duyduğu kaygıyı hatıra getirmesi bakımından son derece önemlidir: "Müslüman cemaatten ayrılan ve itaat yolunu terketmiş olarak ölen kimsenin ölümü Câhiliye ölümüdür. Ümmetime karşı harekete geçerek müminin imanına saygı duymaksızın ve sözleşmeli bulunduğu kimseye karşı olan ahbine vefa göstermeksizin suçlusuyla suçsuzuyla bütün ümmetimi vurmaya kalkışan kimse benim ümmetimden değildir. Asabiyyet duygusuyla öfkelenen, asabiyyet uğruna savaşırken yahut asabiyyet davası güderken körü körüne açılmış bir bayrak altında ölen kimsenin ölümü Câhiliye ölümüdür" (Müslim, "İmâre", 57; Nesâî, "Tahrîm", 28; İbn Mâce, "Fiten", 7; Müsned, II, 306, 488). Hz. Peygamber'in müslümanlar arasında asabiyyetin yeniden ortaya çıkmasından duyduğu kaygıyı gösteren ve bu tehlikenin işareti gibi görünen bazı olayları yansıtan daha